

V Всеукраїнська наукова
конференція
з історичного краєзнавства

Т Е З И
доповідей і повідомлень

Кам'янець-Подільський
1991

АКАДЕМІЯ НАУК УРСР
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ АН УРСР
МІНІСТЕРСТВО НАРОДНОЇ ОСВІТИ УРСР
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УРСР
ВСЕУКРАЇНСКА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ
УКРАЇНСЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ
КРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ПЕДІНСТИТУТ ім. В.П.Затонського

У ВСЕУКРАЇНСКА КОНФЕРЕНЦІЯ
"РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА
В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО І КУЛЬТУРНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ"
/жовтень 1991 р./

Тези доповідей та повідомлень

Київ - Кам'янець-Подільський
1991 р.

Михайлик О.Г. Підготовка "Зводу пам'яток історії та культури" як засіб активізації історико-краєзнавчої роботи /на матеріалах Волинської області/	453
Сирцова С.М. До питання про увічнення пам'яті радянських людей, що загинули в роки Великої Вітчизняної війни	454
Денисенко Г.Г. Увічнення подвигу партизанів і підпільників в роки Великої Вітчизняної війни	455
Скрипник П.І. Висвітлення пам'яток дорядянської історії в Зводі	457
Попович С.І. Вивчення історико-культурної спадщини засобами туризму і екокурсії	458
Серебряков Г.И. Пам'ятники бойової слави в Своде	460
Майнгардт Н.М. Підготовка тому "Зводу пам'яток історії та культури" по Імелницькій області	461
Гончаренко М.І. До питання про збереження української архітектурної спадщини	463
Пламєницька О.А. До проблеми створення української національної бази даних по пам'ятках архітектури та містобудування	464
Бондаренко Р.І. Використання БОМ у підготовці "Зводу"	466
Вечерський В.В. Проблема охорони і відродження монастирських ансамблів як найдавніших центрів національної культури	467
Федірко А.М. Проблеми комплексного вивчення і збереження національної історико-культурної спадщини малих та середніх міст Лівобережної України	469
Андрущенко Н.П. Актуальні питання збереження архітектурної спадщини післявоєнного відродження	471
Вадімов В.М. Деякі сучасні проблеми забудови історичних міст	472
Олійник О.Л. Про локалізацію запорізьких земліників	473
Сапна М.М. До питання про створення української укріпленої лінії	475
Олійник О.П. Методика регенерації історичного заповідника м. Луцька	477
Колосок В.В. Містобудівний розвиток Оліки-Залісоче	478

Тимофійченко В.І. Лікувальні сполуки на півдні України	479
Бажанова Т.І. Невідома пам'ятка оборонної архітектури у м. Севастополі	481
Седак О.І. Дослідження планувальної структури поселень України в контакті історичного краєзнавства /на прикладі м.Путівля Сумської обл./	483
Смолий Ю.О. Петриківський народний декоративний розпис: проблема збереження, традиції	484
Сухобоков С.В., Крэнко С.П. До вивчення середньовічних пам'яток Дніпровського Лівобережжя	486
Сидор О.В. Маловідомий пам'ятник волинської пластики ХІХ ст.	488
Бузян Г.М. Археологічні розвідки південно-східної Київщини	489
Тітова О.М. Етнокультурні зв'язки населення неолітичних культур межиріччя Дніпра та Південного Бугу як джерело для хронологічних визначень	490
Охріменко Г.В. Про деякі особливості крем'яних комплексів культури лінійно-стрічкової кераміки України	491
Возний І.П. Розкопки укріпленої сільської феодалної садиби ХІІ - першої половини ХІІІ ст. в с. Чорнівка	494
Радзієвська Т.М. Матеріали культури лінійно-стрічкової кераміки з поселення Жванець /до "Зводу"/	495
Охріменко Г.В. Рятівні роботи на Поліссі	497
Сапожников І.В. Археологічні розвідки для "Зводу пам'яток історії та культури УРСР" і краєзнавство	498
Полухіна О.М. Про пізньопалеолітичні витоки індоєвропейських культурних традицій	499
Буйдук М.М. Кахлярство Паранослава ХУІІ - І пол. ХУІІІ ст.	500
Пекарська Л.В. Київські скарби Х-ХІІІ ст.	502
Вронцова О.А. Про дослідження Звіринацьких печер	503
Романець Т.А. Традиції чорно-сірого глиняного посуду на землях України	505
Козубовський Г.А. Деякі питання грошового обігу Сараднього Придніпров'я у ХУ ст.	506

цького лука, націленого на південь, у бік Криму, вигнулася вона поміж Сіверським Дінцем і Дніпром. Майже на 300 кілометрів тягнеться лінія - вздовж правої притоки Дінця Береки до її верхів'я, а потім з верхівок сусідньої Берестової до Орелі, а по ній - до Дніпра.

Всього за 1731-1742 роки будівництва укріплень на Лінію було вислано близько 200 тисяч робітників. Головний тягар будови, уся ця величезна робота лежали, як писав Д.І.Багалій, на малоросійських та слобідських полках. Це було великим ликом українського народу. Козаки гинули від хвороб, важкої праці, татарських нападів та нестачі їжі. Ті горезвісні роки знайшли своє відображення у народних піснях та спогадах. "История русов" розповідає: "Работа сия похитила многия тысячи народа от тяжести зноя и климата, но судя о неизмерном пространстве работ оных, судя о ширине и глубине каналов линейных, о их валах и насыпях с премногими наугольниками, батареями и разного рода крепостями, ... и, наконец, судя, что развернувши все сии стиги в прямую линию, составят ее около 1000 верст, надобно заключить, что такая работа в других странах была бы почитаема чудом произведения человеческого и нимало не уступала бы удивлению изрытому Меридову озеру и всем каменным работам и насыпям египетским, но здесь только считается она Украинской линией". А в шевченковій містерії "Великий льох" ворона, уособлення зла в історичній долі України, похваляючись своїми "подвигами", каже:

Просто казаками
Фінляндію засіяла;
Насипала бурта
На Орелі...

Будувалися на Лінії й Слободи, де оселили 20 полків Українського корпусу ландміліції, які були набрані переважно з селян однієї частини Білгородщини, Орловщини та інших місцевостей Росії. Лінія швидко втратила свої колонізаційну функцію. Вже з 1753-1758 років за нею почали селитися козаки, селяни, вихідці з Молдавії, Угорщини, Сербії, Чорногорщини, створивши військово-землеробське поселення Слов'янсько-Сербію.

Стародавні рови, вали і фортеці Української лінії і зараз можна побачити на полях Харківщини, Полтавщини, Дніпропетровщини.

В деяких місцях вони розмиті водою, розорані тракторами, але значною частиною збереглись досить добре.

Олійник О.П. /Київ/

Методика регенерації історичного заповідника м.Луцька

Обличчя історичного міста характеризується не стільки окремими унікальними спорудами, скільки закономірностями побудови просторово-планувальної структури, що визначають її приналежність до того чи іншого типу. Сукупність цих ознак формує специфічний "генетичний код" всього міста, його головну мелодію, що доповнюють індивідуальні особливості ландшафту, малюнок вулиць, стилеві характеристики забудови і навколишнє середовище.

У 1990 р. під керівництвом автора спільним колективом ВНДІТАМ і КиївНДІПмістобудівництва була розроблена концепція регенерації Луцького історико-культурного заповідника, що базувалася на виявленні й збереженні найбільш сталих, притаманних просторовій структурі Луцька ознак протягом всього періоду історичної еволюції.

Середньовічний Луцьк являв собою багатонаціональне місто з різними етнічними осередками, згрупованими на невеличкій території і марких чітко розмежування. Крім представників різноманітних католицьких орденів /іезуїтів, домініканців, бригіток, шаріток/, на території півострова проживали православні, вірмени, іудеї, караїми та протестанти.

Кожна з національно-релігійних общин займала конкретну територію навколо головної культової споруди, мала своє самоврядування і підпорядковані до неї ґрунти.

Характер просторової організації забудови залежав від національно-релігійного складу населення.

В процесі досліджень виявлено кілька типів житлової забудови, що відрізнялися своїми просторовими характеристиками і мають бути враховані в процесі реконструкції. Найбільшу площу займали зони т.зв. "шляхетської забудови", "магдебурзького міста", "іудейської общини". Меншу територію займали і мали підпорядкований характер зони вірменської, протестантської та караїмської національно-релігійних груп.

Забудова на цих територіях відрізнялась за масштабом, розмірами, співвідношенням "будинки-ділянка", мала периметральну

замкнений чи "розірваний" характер і переважну функцію в залежності від національно-релігійного складу зони.

Методика регенерації старого міста Луцька спрямована на збереження і виявлення цих особливостей побудови просторової структури. Нова забудова повинна бути підпорядкована характеру міського середовища і історичним тенденціям тієї чи іншої зони.

Для відновлення втрачених елементів запропоновано семантичну схему заповідника: в тих місцях, де неможливе відтворення об'єкту, необхідно встановлювати знаки-нагадування у вигляді невеличких музеїв, кафе, меморіальних дошок чи хоча б назв вулиць, готелів, магазинів, ресторанів.

Такий підхід до регенерації старого міста дозволить зберегти і відтворити у його вигляді специфічні риси просторово-планувальної структури, що були притаманні історичному центру на протязі всього періоду розвитку.

Колосок Б.В. /Київ/

Містобудівний розвиток Олики-Залісоче

Викладаються деякі результати досліджень 1988 р., коли вперше була вчинена спроба вивчити історико-топографічні умови зародження поселення Олика, його територіальне зростання, формування планування, систему укріплень, містобудівну композицію, вплив природних факторів.

Методика досліджень базувалась на принципі історизму, який передбачає вивчення об'єкту в процесі змін у взаємозв'язку з природним середовищем. Оточуюче середовище вивчалось на рівні гідрографії та орографії. Значна увага приділялась аналізу просторових і візуальних властивостей форм рельєфу та їх взаємодії з об'єктом. Проводились натурні обстеження забудови з фотофіксацією. Застосовувались також стилістичний та структурний аналізи, картографування та інші методи.

Вивчено основні природні структуро- і формотворчі фактори, їх локалізацію та властивості. Територія в межах поселення Олика-Залісоче класифікована за потенційною придатністю для заселення з оцінкою різноманітних параметрів містобудівної структури та композиції.

За об'єктивними показниками визначено дві категорії місць найбільш вірогідного зародження поселень: найбільш придатні для

оборони та найбільш придатні для житлової забудови та господарської діяльності. Перша співпадає з місцем знаходження замку Радзівілів, друга - з сусіднім мисом між річками Путилівкою і Осницею, що належить до історичного центру Олики. Врахування об'єктивних потенційних можливостей природних умов /через посередництво людини/ разом з відомими та виявленими в ході обстежень різночасовими заліжками елементів структури поселення дає змогу реконструювати 6 етапів містобудівного розвитку поселення Олики та сусіднього Залісоче, які становлять разом єдиний комплекс, хоча адміністративно вони поділені.

Олики-Залісоче - значна пам'ятка європейської містобудівної культури ХУІ-ХУІІІ ст., яка потребує і заслуговує збереження та реставрації.

Тимофієнко В.І. /Київ/

Лікувальні споруди на півдні України

Час заснування південноукраїнських міст - П пол. ХУІІІ ст. - співпав з початком будівництва окремих лікарень і їх формуванням в особливий тип громадських споруд. До того лікувальні заклади існували в основному при монастирях. Не дивно, що саме монастирський тип позначився на об'ємно-просторовій структурі перших лікарень, внаслідок чого вони являли собою замкнений комплекс будівель з коридорним або зальним плануванням, розташованих навколо двору /лікарня Божон в Парижі, шпиталь і інвалідний будинок в Москві тощо./ На композицію лікувальних споруд також впливало падацове будівництво і частина лікарень споруджувалась у вигляді П-подібного у плані корпусу з парадним двором-курдонером /Голіцинська лікарня і Прочанноприймний будинок у Москві тощо/.

Якщо культові, адміністративні, торгові або учбові споруди формували громадські центри великих і малих міст, то місця для лікувальних закладів відводились на периферію. Це свідчить про зрілість містобудівельних концепцій ХУІІІ ст., врахування санітарно-гігієнічних вимог міських жителів і турботу щодо самих хворих, які не заважали активному життю в центральних кварталах. Периферійне розташування лікувальних закладів також надавало можливості відвести для них значні за розмірами ділянки, влаштувати там сади, а в перспективі вести дальшу забудову відповідно новим вимогам медичної практики. Підтвердженням цього є характер забудови всіх